

De wereld op een kier

Tekst: Bram Esser

Uitgesproken op 19 februari 2011 ter gelegenheid van de opening van de expositie *Dismode* van Jean van Wijk in de tentoonstellingsruimte van jca de Kok.

De ritselaar zit aan het bureau van een kantoor dat hij tijdelijk in gebruik heeft. De telefoon gaat, maar omdat het nummer is onderdrukt neemt hij niet op. De kantooruimte is vrijwel leeg en het ruikt er een beetje muf. In de hoek staat een kast met lege planken, aan de muur hangt niks. Hij is hier alleen tijdelijk, straks gaat hij weer weg.

Op een groot computerscherm lichten foto's op, detail opnames gemaakt tijdens een atelier bezoek. Het zijn maquettes en fotografische sculpturen. Maar de ritselaar heeft ook een prop papier gefotografeerd en het bed van de kunstenaar. De waarheid houdt zich volgens de ritselaar schuil op onverwachte plekken. Hij is ook geen journalist of een kunsthistoricus, de ritselaar is opzoek naar verhalen die in gesprekken boven komen drijven. De foto's werken als geheugensteun. De ritselaar snuift door zijn neus en opent een witte pagina op zijn computer. De geur die in deze ruimte hangt is vettig en oud, alsof er lang geleden een dier heeft gewoond. Op het bordeaux rode tapijt tekent zich een donkere vlek af. De schaduw van een lang vervlogen gebeurtenis. Het zou wijn kunnen zijn. Rood op rood maakt donkerrood. Achter het raam is de buitenwereld. De ritselaar kijkt vanuit het jaren zeventig kantoorgebouw op de daken van de oude stad. Een man en een vrouw bespreken de herinrichting van hun dakterras. De vrouw schijnt exact te weten wat zij wil. Ze loopt rond, staat stil overpeinst de situatie en begint dan te wijzen. Er moeten dingen verplaatst worden. De man komt niet in actie, hij knikt alleen instemmend. De uitvoering is blijkbaar voor een latere datum gepland. Het is nogal koud buiten en de vrouw houdt met een hand haar vest dicht terwijl ze met de andere hand aanwijzingen probeert te geven. Dan gaan de twee weer naar binnen. Dit is Groningen, maar in Den Haag, waar de foto's zijn genomen, is het twaalf graden. Er loopt een krankzinnige meteorologische breuk over Nederland, die een temperatuur verschil van wel tien graden tot gevolg heeft. 'Dat gebeurt soms', zei de weerman op de radio, dat een hoog en een laag drukgebied het land precies in tweeën splitst.' De ritselaar richt zich op het witte vel en begint te typen.

Holen en putten

Het atelier bezoek voldoet aan de diepe menselijk behoefte naar voyeurisme. Je ziet de plek waar ideeën geboren worden. Het gesprek dat zich ontspint ontspoot soms, draaft een doodlopende weg in en stabiliseert zich dan weer tot een kronkelpad langs de ideeën en gedachtes van de kunstenaar. De ritselaar schrijft. Woorden en zinnen kruipen door gaten en sleuven die vlijmscherp zijn uitgeslepen in blokken hout. De harthouten plank die is gebruikt in een kunstwerk, blijkt afkomstig te zijn uit een bordeel. 'Je kan er nogsteeds terecht', zegt de kunstenaar. Mayfair, noteert de ritselaar in zijn opschrijfboekje. Dan wordt zijn aandacht wordt getrokken door een hermetisch vlak waarin sleuven en sleutelgaten zijn aangebracht. Geen gaten om door te ontsnappen zoveel is duidelijk, deze sculptuur wacht op een hele specifieke machine om de liefde mee te bedrijven. 'Ik ben er al jaren mee bezig, het komt maar niet af, het laat me niet los, maar

dat komt ook omdat het een kant van mezelf laat zien waar ik bang voor ben. Het werk is geïnspireerd op het Lovell beach house dat is vernoemd naar de opdrachtgever, de Californische bodybuilder en Health goeroe Philip Lovell.'

Op internet scharrelt de ritselaar nog wat achtergrond informatie bij elkaar; Het Lovell beach house is een van de vroegste voorbeelden van modernistische architectuur in Amerika en is ontworpen door de Oostenrijkse architect Rudolf Schindler die lange tijd als assistent van Frank Lloyd Wright heeft gewerkt waarna de twee jarenlang gebrouilleerd zijn geraakt. Feiten en data zijn voor een stuk tekst als peper en zout voor de maaltijd. Maar dat is niet waar het de kunstenaar om gaat. Vorm is een stuk gereedschap waarmee hij iets kan openbreken in zichzelf. De kunstenaar werkt met fotografie, maar doet iets anders dan het maken van foto's. 'Er moet iets mee aan de hand zijn wil het mij boeien, daarom open ik de foto's vaak met een snee of er wordt een raam gemaakt zodat de blik doorgang krijgt naar wat zich achter de foto bevindt.' Later, achter zijn computer in het anonieme kantoor, denkt de ritselaar terug aan dit gesprek. Is de angst voor het gefixeerde, niet hetzelfde als een angst voor het groteske? Zolang gedachtes of ideeën nog vrij door de ruimte zweven lijken ze een waarheid te bezitten die onherroepelijk aan diepte verliest zodra ze worden uitgevoerd. Geen enkel ideaal ontsnapt aan de banaliteit van het alledaagse. De ritselaar moet denken aan de uitgekauwde communicatie van een bedrijf dat zich wil inzetten voor uw veiligheid. Dat puntsgewijs voor u is opgeschreven in een folder met op de achtergrond een foto van een gezin in een park waar de kleine leert fietsen. Het is een cirkelredenatie, denkt de ritselaar, een systeem dat zichzelf in stand houdt met zogenaamd harde cijfers van het marketingonderzoek. 'Zo willen de mensen het hebben', zegt een stem, 'u geeft toch ook om veiligheid meneer?'. Het is een wereld van tweede hands ervaringen. Alles wat u meemaakt is al door anderen vormgegeven, maar soms komt er een kunstenaar langs om een incisie te maken, een minuscuul scheurtje waaruit het hevig begint te bloeden. 'Zuid Afrikaanse ex gevangenen werden zeer geraakt door dat werk, het maakte herinneringen van hun gevangenschap bij ze los.' De ritselaar en de kunstenaar kijken naar het blok met daarop een afbeelding van iets dat op een cel lijkt. Representaties lopen ten alle tijden door elkaar, soms krijgen we van de kunstenaar een hint waarmee een beeld kan worden ontsloten. 'Dit is heel klein', zegt hij, 'het is een kleine ruimte van karton, maar het licht is democratisch, dat valt op dezelfde manier op een kartonnen doos als op de ramen van een kathedraal.'

Wat terugkomt, wat een centraal thema in zijn werk lijkt te zijn is het archetypen van de hut of het gat in de grond, waar de mens zich in terugtrekt om onzichtbaar te worden of om zich in te verschansen en vanuit die schuilplaats de wereld te bestoken. De put van Sadam Hoessein komt ter sprake. Dat was niet zozeer een punt als wel een heel netwerk aan putten. Hij bleef nooit langer dan een paar dagen op een plek. Ook de Unabomber komt ter sprake. Hij had zich teruggetrokken in de woeste natuur van de Amerikaanse staat Montana om van daaruit een strijd aan te binden met de technologische maatschappij. Bombrieven en pakketjes die explodeerden op luchthavens en universiteiten. Wie het utopisch denken doorvoert, wie tot daden overgaat raakt gestold in zijn gedachten. 'Het is mij nog nooit gelukt om een lijntje naar de werkelijkheid te trekken', zegt de kunstenaar. 'Dat wil ik ook niet want het leidt tot kitch, de wereld van de witte telefoonfilms.' De Ritselaar kent die wereld niet, maar achter zijn computer verschijnt de informatie

als vanzelf. Ze werden gemaakt in Italië onder Benito Mussolini. Witte telefoonfilms propageerden eenheid, orde en vooruitgang. Kitch. Dat was ook het geweld van de Unabomber.

U geeft toch ook om veiligheid?

Als de ritselaar een flink eind op dreef is met zijn verhaal gaat nogmaals de telefoon. Dit keer neemt hij op. 'Een goeden avond meneer, met Marcel van de Karo Avantis groep, uitgevers van de veiligheidswijzer wat vroeger de politiewijzer was. Kan ik u optekenen voor een advertentie in de twee drie of vier categorie, het is erg aan te bevelen moet u weten, u staat maar met tachtig anderen in het blad en dat is toch weer wat anders dan de Gouden Gids.....Hallo.... Meneer?

'Ja, ik ben er.'

'Wat mag het worden?'

'Ik begrijp niet goed waar dit over gaat, ik heb geen zin om lastig gevallen te worden.'

'Oh, maar dan staat u blijkbaar niet in het bel me niet register, wacht u wordt doorgeschakeld.' Even hoort de ritselaar een ruis en hij stelt zich voor dat hij op dit moment geen lijntje meer heeft naar de echte wereld.

'Met Nicole, wat kan ik voor u doen?'

Nu stelt de ritselaar zich Nicole voor. Fel gelakte nagels, witte telefoon aan het oor en gezeten op een witlederen sofa. Was dat nou de echte wereld?

'Ik wil graag niet meer gebeld worden.'

'Uitstekend, mag ik uw naam telefoonnummer en adres gegevens?'

'Maar dat heeft u toch al?'

'Wij niet meeneer dat was een andere afdeling. Maar u dient zich eerst in te schrijven in het bel met niet register om uit ons bestand van potentiële klanten te worden gehaald. Natuurlijk kunt u zich ook geheel vrijblijvend en met alle voordelen van dien inschrijven in het leden bestand van Avantis. U kunt dan gebruik maken van schitterende aanbiedingen. Avantis is ook een verzekeraar, wist u dat? Momenteel bevindt u zich in een grijs gebied en dat is onprettig natuurlijk want daardoor wordt u constant gebeld.'

De ritselaar kijkt uit het raam en ziet dat het donker is geworden. De kantoorruimte waar hij zich in bevindt, zijn 'stralingsvrije cel', zweeft als een lichtkas in de duisternis. Hij ziet een tweede versie van het bureau en de computer, hij ziet de kast met de lege planken en als hij zich uitrekt ziet hij zelfs de donkere vlek in het tapijt dat als een geheimzinnig zwart gat in de lucht zweeft. De ritselaar bedenkt dat hij erdoor zou willen ontsnappen. Misschien komt het wel uit in een put die weer uitkomt in een put die weer uitkomt in de put van Saddam Hoessein.

'Meneer?', hoort hij in zijn oor.

Maar de ritselaar reageert al niet meer, want hij heeft zojuist zichzelf gezien in het spiegellende glas, of althans een versie van zichzelf waarvan hij was geschrokken.